Serbest, Kamile (2018). Çağatayca Yazılmış Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı'nda Köroğlu, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2018/12, s. 135-143.

ÇAĞATAYCA YAZILMIŞ YUSUF BEG-AHMED BEG DESTANI'NDA KÖROĞLU

Kamile SERBEST[*]

Geliş Tarihi: 08.07.2018 ***Kabul Tarihi: 28.11.2018***

Özet

Türk boyları arasında destancılık geleneği ve destan metinlerinin zenginliği açısından dikkat çeken Uygur Türkleri, bu köklü geleneği sözlü ve yazılı olarak yüzyıllardır devam ettirmektedir. Son yıllarda sözlü destancılık geleneği siyasi baskılar ve sosyal yaşamdaki değişime bağlı olarak zayıflamıştır. Diğer yandan Çağatay Türkçesiyle yazıya geçirilen ve misyoner, seyyah ya da araştırıcılar tarafından dünyanın farklı ülkelerdeki kütüphanelere götürülen destan metinlerinin de henüz yeterince incelenmediği aşikârdır. Bu noktada özellikle İsveç'te bulunan Gunnar Jarring Koleksiyonu başta olmak üzere Almanya, Rusya, Japonya ve Çin'deki çeşitli kütüphanelerde ve şahısların elinde bulunan destan metinlerinin tespiti, temini ve incelenmesi Türkoloji çalışmaları açısından büyük önem taşımaktadır.

Lund Üniversitesi Gunnar Jarring Koleksiyonu'nda bulunan ve Prov. 280 numara ile kayıtlı olan Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı, başta Uygurlar olmak üzere farklı Türk boyları arasında anlatılan önemli destanlardan biridir. Nüsha, Yarkent'te Gunnar Jarring tarafından bulunmuş, 1982 yılında Gunnar Jarring tarafından Lund Üniversitesi kütüphanesine bağışlanmıştır. Mevcut nüsha, üzerinde çalışma yapılan nüshalara göre daha hacimli ve farklı bir anlatıma sahiptir. Ayrıca destanın şahıs kadrosunda Köroğlu'nun bulunması dikkat çekicidir. Günümüze kadar yapılan çalışmalarda Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı Köroğlu'nun "devamı" olarak nitelendirilmiştir. Destanın diğer nüshalarında Köroğlu'nun ölmüş olduğu ve Köroğlu'na göndermeler yapıldığı ifade edilmiştir. Söz konusu nüsha ise Köroğlu'nun hayatta olması ve destanın şahıs kadrosunda aktif yer alması bakımından önem arz etmektedir.

Çalışmada, Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı'ndan kısaca bahsedilmiş, Köroğlu'nun destandaki kimliği ve olaylara etkisi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Destan, Uygurlar, Yusuf Beg-Ahmed Beg, Köroğlu.*

KÖROGLU IN EPIC OF YUSUF BEG-AHMED BEG WHICH WAS WRITTEN IN CHAGATAI TURKISH

Abstract

Among the Turkish tribes, the Uyghur Turks, who draw attention with regard to the richness of the epic tradition and the epic texts, have been continuing this deep-rooted tradition for centuries orally and in writing. In recent years, the tradition of oral epic has weakened due to political pressures and changes in social life. On the other hand, it is clear that the epic texts, which were written in Chagatai Turkish and which were taken to different libraries of the world by missionaries, travellers or researchers, have not been studied sufficiently. At this point, mainly the Collection of Gunnar Jarring in Sweden the detection, supply and examination of epic texts in the hands of various libraries and individuals in Germany, Russia, Japan and China are of great importance for Turkology studies.

[*] *Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, e-posta: kamile.serbest0@gmail.com*
Orcid: 0000-0001-9859-3120

Lund University is located in the Gunnar Jarring Collection and Yusuf Beg-Ahmed Beg Epic, registered with number Prov. 280, mainly in the Uyghurs is one of the most important epics among the different Turkish tribes. Copy was found by Gunnar Jarrin in Yarkent and copy was donated to the Lund University Library in 1982. The present copy has a more voluminous and rather intense in terms of narrative. Moreover, it is noteworthy that Köroglu is in the personal staff of epic. Epic of Yusuf Beg-Ahmed Beg has been described as the "continuation" of Köroglu in the studies carried out to date. In other copies of the epic, it was stated that Köroglu was dead and references were made to Köroglu.

Relevant copy, be alive of Köroglu and is important in terms of being active in the personal staff of epic.

In this study; Epic of Yusuf Beg- Ahmet Beg is shortly mentioned and the identity of Köroglu in the epic and his effect to the events is mentioned.

Keywords: *Epic, Uyghurs, Yusuf Beg-Ahmed Beg, Köroglu.*

Giriş

Türk halk anlatıları içinde destanların ayrı ve önemli bir yeri vardır. "Bir millet veya toplumun hayatında derin bir iz bırakmış olaylardan kaynaklanıp; çoğunlukla manzum, bazen de manzum-mensur karışık; birden fazla olayın aktarılmasına izin veren genişlikte; usta bir anlatıcı tarafından veyahut da ustalardan öğrendiğini aktaran bir çırak tarafından, bir dinleyici kitlesi önünde bir müzik aleti eşliğinde ya da bir melodiyle anlatılan; sözlü olarak anlatılarından bazıları yazıya geçirilmiş; bir milleti veya toplumu sonuçları bakımından ilgilendiren bir kahramanlık konusuna sahip; dinlendiğinde veya okunduğunda milli değerleri, şahsi değerlerin üstünde tutmayı benimseten sözlü veya yazılı edebi yaratmalar. " (Ekici, 2002: 18) şeklinde tanımlanan destan, Türk boyları arasında en yaygın edebi yaratmalardan biridir.

Destan, Türk halk bilimi araştırma ve incelemelerinde de önemli yer tutan türlerdendir. Özellikle son yıllarda Türk dünyası destanları ve destan kahramanları üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında destancılık geleneği ve destan metinleri açısından oldukça zengin olan Uygur destanları da bulunmaktadır. Uygur Türkleri, bu köklü geleneği sözlü ve yazılı olarak yüzyıllardır devam ettirmektedir. Fakat son zamanlarda yaşanan bazı siyasi baskılara bağlı olarak bu gelenek zayıflamıştır. Diğer yandan Çağatay Türkçesiyle yazıya geçirilen ve misyoner, seyyah ya da araştırıcılar tarafından dünyanın farklı kütüphanelerine götürülen destan metinlerinin de henüz yeterince incelenmediği aşikârdır. Bu noktada özellikle İsveç'te bulunan Gunnar Jarring Koleksiyonu başta olmak üzere Almanya, Rusya, Japonya ve Çin'deki çeşitli kütüphane ve şahısların elinde bulunan destan metinlerinin tespiti, temini ve incelenmesi Türkoloji çalışmaları açısından büyük önem taşımaktadır.

Günümüzde Uygur Özerk Bölgesi adı verilen coğrafyada yaşayan Uygur Türklerinin Çağatay Türkçesiyle divan, mesnevi, tezkire ve risale gibi türlerde çok sayıda eser verdikleri bilinmektedir (Öger ve Tek, 2017: V). Klasik dönemde Ali Şir Nevâyî ile birlikte Çağatay Türkçesi büyük itibar kazanmış (Erbay, 2009: 110), Çağatay Türkçesiyle Kaşgar, Hoten, Yarkent, Kumul ve Turfan gibi şehirlerde kaleme alınan yazma eserlerin büyük bir kısmı 19-20. yüzyıllarda misyoner, seyyah ve araştırıcılar tarafından toplanarak farklı ülkelere götürülmüştür (Öger ve Tek, 2017: V-Vİ). Bu yazmalar içinde, Uygur Türklerine ait çok sayıda destan metni de yer almaktadır.

Uygur sahasında destan terimi başlığı altında verilen eserlerin sayısı oldukça fazladır. Uygur destanları üzerinde çalışan araştırmacılar tarafından hazırlanan Uygur destanlarını ihtiva eden destanların sayısı 60 ile 90 arasında değişmektedir. İnayet, "Uygur Halk

Destanları-I" adlı çalışmasında "Yayımlanmış Uygur Halk Destanları" adı altında bir liste hazırlamış ve listede 62 adet destana yer vermiştir (Mehmet, 2006: 106; İnayet, 2004: 15).

Uygur sahasında; Oğuz Kağan Destanı, Alp Er Tunga Destanı, Dede Korkut Destanı, Güroğlu Destanı, Çın Tömür Batur Destanı, Ferhat ile Şirin Destanı, Leyli ile Mecnun Destanı, Tahir ile Zühre Destanı, Âşık Garip Destanı, Senuber Destanı, Hürilika ve Hemracan Destanı, Kamer Şah ve Şemsi Canan Destanı, Şehzade Nizamettin ve Melike Rana Destanı, Şah Adilhan Destanı, Nozugum Destanı, Seyit Noçı Destanı gibi destanlar herkes tarafından bilinen ve Uygur destan geleneğini temsil eden eserler olarak kabul edilmektedir (Mehmet, 2006: 107-108). Bu eserler, Uygur Türklerinin yaşam tarzını, kültürünü, sanatını, acılarını, sevinçlerini, dünya görüşlerini yansıtması açısından önemlidir.

1. Çağatayca Yazılmış Yusuf Beg-Ahmet Beg Destanı

Çalışmaya konu olan Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı Uygur sözlü kültür ortamından yazıya geçirilen eserler arasında yer almaktadır. Çağatayca olarak yazıya geçirilen destanın söz konusu nüshası, İsveçli misyoner Gunnar Jarring tarafından Yarkent'te bulunmuş ve 1982 yılında Lund Üniversitesi kütüphanesine bağışlanmıştır. Eser bugün Lund Üniversitesi "Jarring Koleksiyonu"nda Prov. 280 numara ile kayıtlıdır. Nüshanın 1a ve 44a arasındaki sayfaları Arap sayı sistemi ile sıralanmıştır. Nüshanın başında ve sonunda eserin Süleyman Ahund tarafından H. 1322/M.1904-1905 yılında yazıldığı bildirilmektedir. Fakat Gunnar Jarring Koleksiyonu'nda yer alan bilgilerde eserin yazılış tarihi 1344/1925-1926 olarak belirtilmiştir. Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı da gerek Uygurlarda gerek diğer Türk boylarında önemli yere sahip olan destanlardan biri olup destanın Jarring Koleksiyonu'nda yer alan nüshası, destanın mevcut diğer nüshalarından daha hacimli ve içerik bakımından da oldukça yoğundur.

Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı bazı Türk boyları arasında "Bozoğlan Destanı" olarak adlandırılır. "Bozoğlan (Yusuf Bég-Ahmed Bég) Destanı üzerine ilk çalışma Vambery tarafından yapılmıştır." (Arslan Erol, 2008: 13). Türkiye'de Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı üzerine yapılan en kapsamlı çalışma ise İsa Özkan'a aittir.

Çalışmaya konu olan nüshada "Bozoğlan (Beg Oglan Han)", Yusuf ve Ahmed Bey'in dayısı olarak geçer. Destanda beylerin babası Agris Han ve Agris Han'ın kardeşi Yunus Han yedi kıtaya sahip iki padişahtır. Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı'nda Agris Han ve Yunus Han'ın doğum yeri İsfahan olarak geçmektedir. Yusuf ve Ahmed Bey'in annesi ise Lal Han'dır. Destanda Yusuf ve Ahmed Bey'in doğumlarıyla ilgili ayrıntılı bir bilgiye rastlanmamaktadır. Yusuf ve Ahmed Bey küçük yaşta iken Agris Han vefat eder. Vefat etmeden önce oğullarının başına gelecekleri bir şiirle nasihat vererek anlatır ve çocuklarını Bozoğlan'a emanet eder. Beyler büyüyene kadar İsfahan'da yaşarlar. Yusuf ve Ahmed Bey büyüyene kadar Agris Han'dan kalan tahtta Bozoğlan oturur. Yusuf ve Ahmed Bey büyüdükten sonra ise taht yüzünden Bozoğlan ile araları bozulur. Bozoğlan ile arası bozulan Yusuf ve Ahmed Bey kendilerine bir şehir yaptırır ve Hive/Hivezar adını verdikleri bu şehirde yaşarlar. Yusuf Bey, Harezm padişahının kızı Gül Asel ile Ahmed Bey ise Gül Haziçe ile evlenir. Gül Asel'in babası Er Ali Han Yusuf Bey'e Harezm şehrini hediye olarak verirken Gül Haziçe'nin babası Nadir Bey de Ahmed Bey'e Hezarest şehrini verir. Destanda Yusuf ve Ahmed Bey'in memleketi olarak Ürgenç, Harezm, Hive, İsfahan olarak geçmektedir.

Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı'nda Yusuf ve Ahmed Bey'in düşmanı kızılbaşlardır. Kızılbaşların şahı Küzer Şah, Mısır'ın padişahıdır. Destandaki olayların başlama sebebi Küzer Şah'ın gördüğü bir rüyadır. Küzer Şah bu rüyada, Yusuf ve Ahmed Bey'in gelip Mısır'ı elinden aldığını görür. Küzer Şah'ın bu rüyadan etkilenerek Yusuf ve Ahmed Bey'i yakalatma emri verir.

Agris Han'ın oğulları Yusuf ve Ahmed Bey'i ve kızı Kardırgaç'ı Bozoğlan'a emanet etmesi, beyler büyüdükten sonra kahramanlıklarının her yere yayılması ve kızılbaşların şahı Küzer Şah'ın rüyasında beylerin tahtını aldığını görmesi, bu rüyadan sonra Küzer Şah'ın korkup beyleri esir alması, Yusuf ve Ahmed Bey'in yedi yıl sonra esaretten kurtulması ve Küzer Şah'tan öçlerini almak için tekrar Mısır'a gitmeleri genel itibari ile destanın konusunu oluşturmaktadır. Fakat destan incelendiğinde asıl dikkat çeken konu, Köroğlu'nun da destanın şahıs kadrosunda yer almasıdır. Yusuf ve Ahmed Bey'in zindandan kurtulduktan sonra Küzer Şah'tan öçlerini almak için tekrar Mısır'a gitmesi ve Küzer Şah'ın Yusuf ve Ahmed Bey ile baş edemeyip Müslüman olmasıyla destanın sonlanması beklenirken destanın son kısmında Köroğlu'nun olaylara dâhil olması dikkat çekicidir. Köroğlu'nun destana girmesi ile olaylar Köroğlu'nun etrafında gerçekleşir. Destanın asıl kahramanları Yusuf ve Ahmed geri planda kalmaktadır.

2. Çağatayca Yazılmış Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı ve Köroğlu

Köroğlu destanı, Türk boyları arasında yaygın olarak anlatılan destanlardan biridir. Köroğlu'nun hangi yüzyılda ve nerede yaşadığı konusu açıklığa kavuşmuş değildir. Ancak Köroğlu kollarına bakıldığında onun Azerbaycan, Başkurdistan, Karakalpakistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tataristan, Türkmenistan, Uygur, İran, Mısır, Kafkasya, Türkiye, Siliste, Irak, Suriye ve Balkanlarda yaşadığı görülür (Kaya, 2016: 86).

Uygurlar arasında gerek sözlü gelenekte gerekse yazılı gelenekte Köroğlu destanının farklı anlatmaları mevcuttur. Köroğlu destanı Doğu Türkistan'da ilk kez 1983 yılında yayımlanmıştır (İnayet, 2017: 270). "Söz konusu destanın Uygur sahasındaki varyantı 'Emir Güroğlı" adını taşır." (Öger, 2017: 247). "Çin'de Köroğlu destanı üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar genellikle metin neşri şeklindedir. Fakat 2016 yılında Prof. Dr. Rahile Davut ve ekibi tarafından yapılan derleme çalışmaları, diğer çalışmalardan farklı olarak anlatıcı, ezgi, müzik aleti ve bağlamı da çalışmaya dâhil etmesi bakımından oldukça önemlidir (Öger, 2017: 247-260). "Emir Güroğlu destanı Türkiye'de ise 2002 yılında Erdem dergisinin 'Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-1' de tanıtılmış ve günümüze kadar destanı doğrudan konu edinen 1 Yüksek Lisans çalışması,4 makale; dolaylı olarak ele alan 1 doktora çalışması ve 2 kitap bulunmaktadır." (İnayet, 2017: 261-272).

Samoyloviç tarafından son zamanlarda uzun uzun tahlil edilen ve Köroğlu ile alakası gösterilen *Bozoğlan*, *Yusuf Bey* ve *Ahmet Bey* Türkmen hikâyesi ise bize gösteriyor ki Köroğlu Destanı, Türkmenler arasında, kendisinden sonra teşekkül etmiş hikâyelerde mühim tesirler icra etmiştir (Boratav, 1984:118). Boratav, ayrıca Bozoğlan'ın Özbek rivayetinde, üç yerde Köroğlu izlerini kaydettiğini bildirmektedir. Boratav bunları şu şekilde sıralar:

1) Yusuf Bey'in Türkmen beylerine karşı asker toplamak için yazdığı mektupta çağırdığı beyler arasında "Köroğlu'nu görmüş olanlardan, Safa Oğrı Çağan"ı da zikreder.

2) Güzel Şah'a karşı harbe çıkanlar arasında "Köroğlu'nu görmüş, otuz yaşında, Safa Oğrı Çağan isminde" kahraman da vardır. Harbe giren Safa Oğrı Çağan, hepsini kırar veya esir eder. O zaman, çok memnun olan Yusuf Bey kahramana askerliği kimden öğrendiğini sorar. Safa Oğrı Çağan'ın eski arkadaşları "yâdına düşer", onları anar ve vasıflarında bir şiir söyler. Bu şiirde harp etmeyi Köroğlu'ndan öğrendiğini söylemektedir (Boratav, 1984:118-120).

3) Yusuf Han Güzel Şah'a galip gelip Meşel (?) şehrine girerken, esaretten kurtardığı Ömer Baba, söylediği şiirde, yine "Köroğlu'nu gördüğünde şüphe olmayan Çağanoğlu Safa Bik" adlı bir pehlivandan bahseder.

Boratav, Vambery nüshasındaki farkları ise şu şekilde ifade eder: "Safa Oğrı Çağan'ın 30 yaşına mukabil 120 gösterilmekte ve Köroğlu'nun vefatından 70 sene geçtiğini

söylemektedir. Vambery neşrinde, bu sözleri işiten Beylerin (uzun şiir okunduktan sonra) çok müteessir oldukları, Köroğlu'nun ruhuna fatiha okudukları da ilave edilmektedir." (Boratav, 1984:118-120).

Köroğlu destanı üzerine Erşidin Tatlik tarafından yapılan çalışmada destanın üç varyantının bulunduğu, bazı yerleşim yerlerinde düzenlenen meşreplerde anlatıldığı ve bazı destancıların Gor Oğli'ni "Yusup-Ehmet" destanındaki kahramanların atası olarak gördükleri ifade edilmiştir (Öger, 2007: 249).

"A. N. Samoyloviç, Türkmen folklor araştırmaları tarihinde önemli bir yere sahip olan 'Oçerki po İstorii Turkmenskoy Literaturı' (Türkmen Edebiyat Tarihi Üzerine Yazılar) adlı çalışmasını 1929 yılında yayımlamıştır. Samoyloviç, bu çalışmasında Köroğlu Destanı ile bazı aşk destanları arasında bir ilişkinin olduğunu ileri sürerek Dede Korkut Kitabı, Yusuf-Ahmet Destanı ve Bamsı Beyrek hikâyesi üzerinde durmuştur. Köroğlu Destanı'nı, Dede Korkut hikâyeleri ve Yusuf-Ahmet Destanı ile mukayese eden Samoyloviç, bunlar arasında bazı ortaklıklar tespit etmiştir." (Şahin, 2009: 27). "Ayrıca Güroğlu Destanı'ndaki Zaman Beg, Sapa Oglı Çakan gibi bazı şahıslar, aynı zamanda Yusup Beg-Ahmet Beg Destânı'nın kadrosunda da yer almıştır." (Özkan, 1989: 30). Çalışmamıza konu olan nüshada bu şahıslar "Teka Begi Zaman ve Sefa oglı Çakan olarak yer almaktadır. Zaman Bey ve Çakan Bey, Yusuf ve Ahmed Bey zor durumdayken ilk koşan kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum destanda Yusuf Bey ve Ahmed Bey'in Küzeh Şah ile cenge girdiği esnada Ahmed Bey tarafından söylenen bir şiirde şu şekilde ifade edilmektedir:

Birbirige ʿahde bağlap

Cānını cānāndın soraġlap

Cenk bilen maḥkum bağlap

Ṣefā oġlı Çaḳan kelür

*****

Nāme barsa Hindüstāngа

Çerik töşer Kühistāngа

Ḫaber barsa Türkistāngа

Teke Begi Zamān kélür

Netice olarak Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında Yusuf Beg ve Ahmed Beg Destanı'nın "Köroğlu" (Boratav, 1984: 73-120; Öger 2017: 249) ve "Dede Korkut"un devamı (Özkan, 1989: 31) niteliğinde bir destan olduğunu belirtilmektedir.

Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı'nın diğer nüshaları üzerine yapılan çalışmalarda, Köroğlu'nun ölmüş olduğu ve metinlerde Köroğlu'na bazı göndermelerde bulunulduğu ifade edilmiştir. Çalışmaya konu olan nüshada ise Köroğlu'nun yaşadığı görülmektedir. Köroğlu, destanda Belh şehrinin padişahı olarak geçmekte olup oldukça saygı görmektedir. Ayrıca Köroğlu için destanda genellikle "Hazret-i Sultan" ifadesi kullanılmaktadır. Bunun dışında Köroğlu'nun ismi destanda "Güroğlı" olarak geçmektedir. Köroğlu'nun Türkmen, Kazak, Uygur ve Özbek eş metinlerinde kadın hamile iken vefat eder ve karnındaki çocukla birlikte defnedilir. Bir süre sonra mezardan çocuk sesi gelir. Çocuğa mezarda doğduğu için Goroğlu denilir. "Gor" Farsça "mezar" demektir (Kaya, 2016: 93; İnayet, 2002: 206). Fakat Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı'nda olayların Yusuf ve Ahmed Bey etrafında gerçekleşmesi ve Köroğlu'nun destana sonradan dâhil olması dolayısıyla Köroğlu'nun doğumu ile ilgili bilgilere yer verilmemiştir.

Söz konusu nüshada Köroğlu'nun eşinin adı Fatma Sani'dir. Köroğlu ve Fatma Sani'nin "Havaz" adında bir oğlu vardır. Köroğlu, oğlu Havaz'ın beylere yardım etmek için harekete geçmesiyle destana girer. Havaz, Yusuf ve Ahmed Bey'e yardım etmek ister fakat bu sırada bir cadı tarafından kırk yiğidi ile birlikte öldürülür. Bu haberin Köroğlu'na ulaşmasıyla birlikte Köroğlu, askerlerine Yusuf ve Ahmed Bey'in öldürülmesini emreder. Fakat Köroğlu, araya diğer beylerin girmesiyle beylerin Havaz'ı öldüren cadıyı öldürmeleri şartıyla Yusuf ve Ahmed Bey'i affeder.

Köroğlu, oğlu Havaz Bey'i ve oğlunun acısına dayanamayan eşi Fatma Sani'yi kaybettikten sonra askerleri onu tekrar evlenmek için ikna eder. Bunun üzerine Köroğlu, Recep padişahı Ekber Şah'ın kızı Ümmiye Banu ile nikâhlanır.

Destanda Köroğlu'nun padişahlığı boyunca dini vecibelerini aksattığına dair bilgiler bulunmaktadır. Köroğlu, dini vazifelerini yerine getirmesi için olağanüstü güçler tarafından sürekli uyarılır. Bunun üzerine Köroğlu, eşi Ümmiye Banu'yu, kızını (destanda kızı ile ilgili ayrıntılı bilgi yoktur) ve oğlunu Yusuf ve Ahmed Bey'e emanet eder. Padişahlığı Yusuf ve Ahmed Bey'e bırakıp Mekke'ye gider ve kendini Allah yoluna adar.

Yusuf ve Ahmed Bey, Köroğlu'nun Ümmiye Banu'dan olan oğluna Muhammed[1] adını koyar. Muhammed büyüdükten sonra babasının Köroğlu olduğunu öğrenir ve babasını bulur. Köroğlu ile Muhammed kavuştukları sırada Muhammed Köroğlu'nun kollarında ölür. Bunun üzerine Köroğlu çok acı çeker ve doksan üç yaşında ölür.

Manzum-mensur karışık olarak yazılan destanda Köroğlu'na ait yirmi üç şiir, bir deyişme bulunmaktadır. Deyişme, Yusuf Bey ve Köroğlu arsındadır. Şiirlerin ikisi muhammes, biri muhammes-gazel, ikisi de beyt olarak adlandırılmıştır. Muhammes ve muhammes-gazel olarak adlandırılan şiirler beşliklerden oluşmakta olup geriye kalan 21 şiir dörtlüklerden oluşmaktadır. Şiirler genellikle koşma tarzında, 8'li, 11'li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Fakat şiirlerin çoğu ölçü bakımından kusurludur.

Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı'nda Köroğlu'na ait bir şiir şu şekilde yer almaktadır:

Ḳudretiñdin ürkiley Ḳādīr İlahım

Ḥavāz dégen oġlumnı sañа tafçurdum

Evvel āḫīr sendin meniñ fenāhım

Ḥavāz dégen oġlumnı sañа tafçurdum

Ol başda yaratıñ ādemlerni sen

Yeter küzmek öltürmek élgiñde iken

Ayrıldı ḳutuldı oġlum bī-vaṭan

Ḥavāz dégen oġlumnı sañа tafçurdum

Oḫşamaydur Ay Beg Ḥaydar hem añа

Ayrıldım men öldüm men olmay edā

Ketersen ölersen boluban ḳażā

Ḥavāz dégen oġlumnı sañа tafçurdum

[1] Bu isim destanın bazı kısımlarında "Mahmud" olarak geçmektedir.

Güroġlı çün ʿadem mülkige yüzlense ʿaceb érmes
Firāḳ ḥaḳḳı oġlıda ḳılsalar terk-i taʿb érmes
Ki ḥālim ayġalı her kün mañā ʿālem naṣib érmes
Ḥavāz dégen oġlumnı saña tafçurdum

Yusuf Bey ve Köroğlu'na ait deyişme ise destanda şu şekilde geçmektedir:

A yā Şāhım beyān eyleñ
Ḳayan barmaḳçı bolġansiz
İşitkendin ʿayān eyleñ
Ḳayan barmaḳçı bolġansiz

Cevāb-ı Güroġlı
Sözüñ sorsañ bü kün mendin
Barur men ʿAlī himmetge
Bu künde sormañız cāndın
Keçip barġum hidāyetge

Suvāl-i Yūsuf
Saña neydin esritmiş beyān et
Heme aḥvāl-i ḥāliñdin ʿayān et
Diliñdaki derdiñni iẓhār et
Ḳaçan barmaḳçı bolġansiz

Cevāb-ı Güroġlı
Esir etken meni ḥaḳnıñ cemāli
Körer men izdep ol yārnıñ vuṣāli
Cevāb bersem şubu témek maḥāli
Barur men Mekke-i Mekki ḥaremge

Suvāl-i Yūsuf Beg
Sebebdür barmaḳıñnı āfeti bar
Bu yan turar aḥtıñnı devleti bar
Heme devletni ʿizzet-i şevketi bar
Ḳayan barmaḳçı bolġansiz

Sonuç

Destan, ortaya çıktığı toplumun belleğinde yer edinmiş, bir milletin gelenek ve göreneklerini, inanç sistemini, hayat tarzını, dünya görüşünü yansıtan sözlü kültür ürünlerinden biridir. Uygur Türkleri, sözlü kültür ürünleri bakımında oldukça zengin olmakla birlikte, bu ürünlerin çoğu 19. yüzyıldan itibaren yazıya geçirilmiş ve yazıya geçirilen eserler birçok bilimsel araştırmaya konu olmuştur.

Gunnar Jarring tarafından Yarkent'te bulunan Yusuf Beg-Ahmed Destanı, 1982 yılında Gunnar Jarring tarafından Lund Üniversitesi Kütüphanesine bağışlanmıştır. Koleksiyonda bulunan nüsha, üzerinde çalışma yapılan diğer nüshalara göre oldukça hacimli ve anlatım bakımından oldukça yoğundur.

Agris Han'ın oğulları Yusuf ve Ahmed Bey'i ve kızı Kardırgaç'ı Bozoğlan'a emanet etmesi, beyler büyüdükten sonra kahramanlıklarının her yere yayılması ve kızılbaşların şahı Küzer Şah'ın rüyasında beylerin tahtını aldığını görmesi ve bu rüyadan sonra korkup beyleri esir alması, Yusuf ve Ahmed Bey'in yedi yıl sonra esaretten kurtulması ve Küzer Şah'tan öçlerini almak için tekrar Mısır'a gitmeleri genel hatlarıyla destanın konusunu oluşturmaktadır. Fakat burada dikkat çeken en önemli unsur, bu olayların ardından destanın sonlanması beklenirken destana Köroğlu'nun dâhil olmasıdır. Destana Köroğlu'nun dâhil olmasıyla destan uzamaktadır.

Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı'nın Vambery ve Türkmen varyantları üzerine yapılan çalışmalarda, destanda Köroğlu'na göndermeler yapıldığı ifade edilmektedir. Bu yüzden Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı Köroğlu destanının "devamı" olarak nitelendirilmiştir. Üzerinde çalışılan diğer nüshalarda belirtildiği üzere Köroğlu'nun yıllar öncesinde öldüğü anlaşılmaktadır. Fakat çalışmamıza konu olan nüshada Köroğlu yaşamaktadır ve nüshanın 137a-190a arasında yer alan sayfalarda olaylar genel olarak Köroğlu üzerine kurgulanmıştır. Destanın asıl kahramanları olan Yusuf ve Ahmed Bey ise geri planda kalmıştır. Destan, Köroğlu'nun 93 yaşında ölmesiyle son bulur.

Destanda, Köroğlu'nun Yusuf ve Ahmed Bey'in babaları Agris Han ve amcaları Yunus Han ile iletişim halinde olduğu belirtilmiştir. Yusuf ve Ahmed Bey'in dayıları Bozoğlan da dâhil olmak üzere beylerin Köroğlu'ndan korktuğu görülmektedir. Sonuç olarak, Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı'nın Köroğlu ile bir bağlantısının olduğu açıktır. Ancak, Köroğlu'nun destanın şahıs kadrosuna katılması destanı yazıya geçiren kişinin kimliği ve destanı yazıya geçiriş amacına bağlı olmalıdır.

Kaynakça

ARSLAN EROL, Hülya. (2008). *Bozoğlan (Yûsuf Bég-Ahmed Bég) Destanı İnceleme, Metin ve Dizin.* Ankara: Akçağ Yayınları.

BORATAV, Pertev Naili. (1984). *Köroğlu Destanı.* İstanbul: Adam Yayıncılık.

DEVELİOĞLU, Ferit. (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

EKİCİ, Metin. (2002). "Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Hakkında II". *Milli Folklor*, S. 54, s. 18.

ERBAY, Fatih. (2009). "W. Radloff'un Sözlüğünde Yer Alan Çagatay Türkçesine Ait Kelimeler Üzerine Notlar". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 25, s. 109-117.

İNAYET, Alimcan. (2002). "Köroğlu Destanını Uygur Versiyonu 'Emir GÜROĞLİ' ve Onun Motif ve Epizot Yapısı Üzerine". *ERDEM* (Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-I), Cilt: 13, S. 37, s. 205-222.

İNAYET, Alimcan. (2017). "Emir Güroğlı Destanı Üzerinde Türkiye'de Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi". *5. Uluslararası Köroğlu Festivali Kapsamında Bolu'danTürk Dünyasına Köroğlu Çalışmalarının Dünü, Bugünü Yarını Uluslararası Çalıştayı*. s. 261-272.

KAYA, Doğan. (2016). "Türk Kültürü Dairesinde Köroğlu". *Alatoo Academic Studies*, No: 4, Bişkek, s. 89-96.

NECİP, N. Emir. (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. (Çev.: İklil Kurban), Ankara: TDK Yayınları.

ÖGER, Adem. (2017). "Çin'de Emir Güroğlı Üzerine Yapılan Çalışmalar". *5. Uluslararası Köroğlu Festivali Kapsamında Bolu'danTürk Dünyasına Köroğlu Çalışmalarının Dünü, Bugünü Yarını Uluslararası Çalıştayı*. s. 247-260.

ÖZKAN, İsa. (1989). *Yusuf Beg ve Ahmet Beg (Bozoğlan) Destânı.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

PARLATIR, İsmail. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınları.

Risāle-i Müze-düzluk (Ayakkabıcılık Risalesi). (2017). (Ed.: Adem Öger, Recep Tek), Ankara: Gazi Kitabevi.

SERBEST, Kamile. (2018). *Çağatayca Yazılmış Yusuf Beg-Ahmed Beg Destanı (İnceleme ve Metin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞAHİN, Halil İbrahim. (2009). *Türkmenistan Sahası Destancılık Geleneği ve Türkmen Destanları*. Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÜNLÜ, Suat. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Kitabevi.